

Sofia Cavalletti

Potențialul religios al copilului

Descrierea unei experiențe cu
copii cu vârste între 6 și 12 ani

* *

Prefața ediției în limba română

Prof. Constantin Cucuș

Prefața ediției în limba italiană

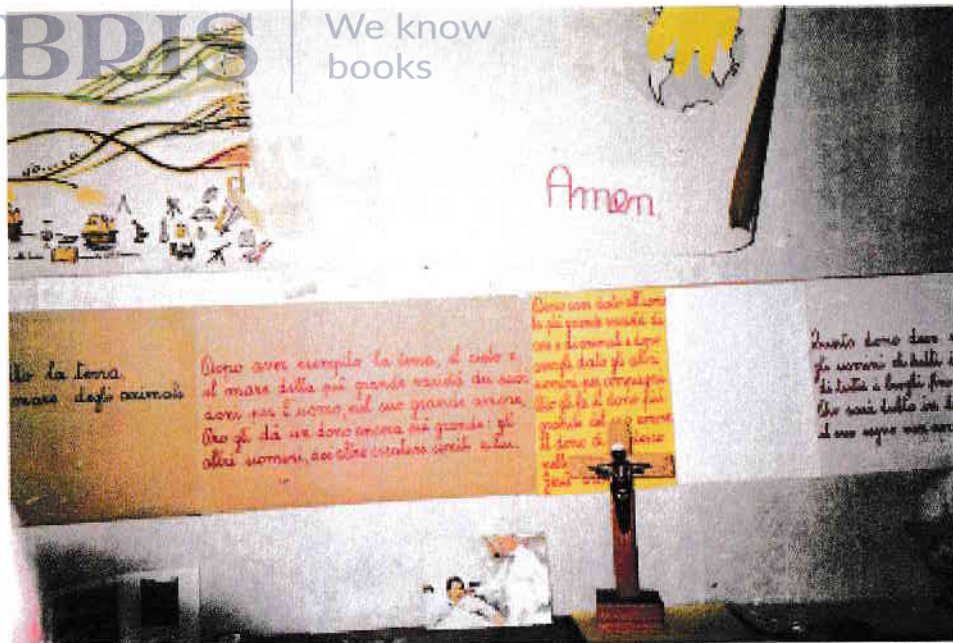
Mauro Laeng

Traducerea din limba italiană

Gabriella Molcsan

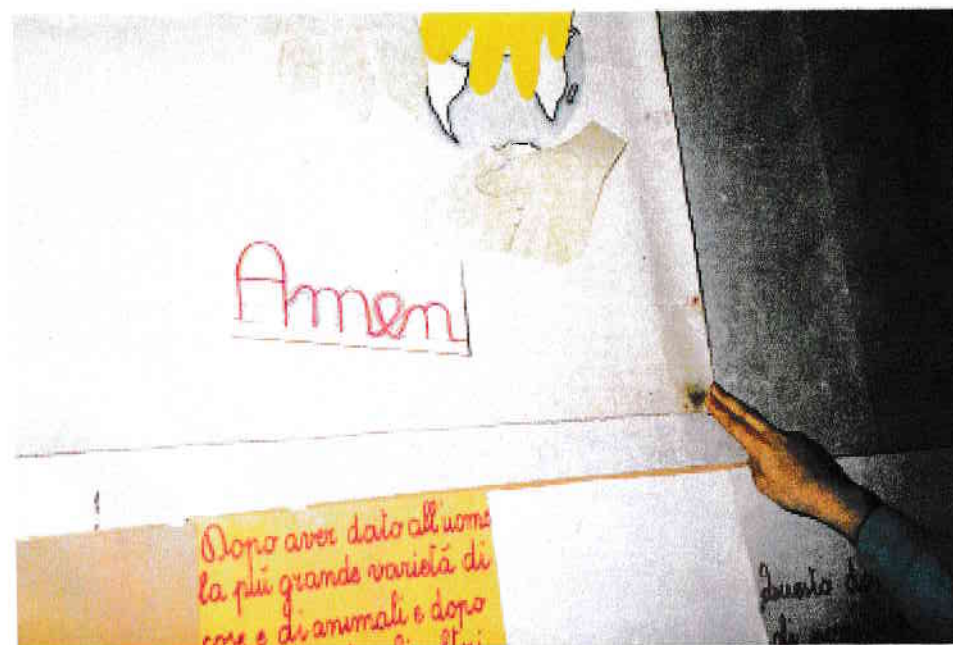
Galaxia Gutenberg

2025

Nr. 57

Nr. 58

Nr.

Cuprins

Prefața ediției în limba română	7
Prefața ediției în limba italiană	16
Introducere	21
1. Întrebările copilului	30
Misterul Vieții	31
Misterul morții și al Vieții	35
Vocea care cheamă la Viață	38
<i>Cine este copilul?</i>	43
2. Timpul și Biblia	46
3. Globalitatea istoriei în Biblie	55
4. O istorie de alianță / 1	63
5. O istorie de alianță / 2	70
6. Evenimente ale istoriei și lectură tipologică	81
7. Alianța în parabole	92
8. De ce liturghia?	99
9. A trăi istoria / 1	107
<i>Liturghia și misterul credinței</i>	107
10. A trăi istoria / 2	119
<i>Liturghia, sacrament al unității cosmice</i>	119
11. A trăi istoria / 3	132
<i>Viața morală</i>	132
12. Viață morală și liturghie / 1	148
<i>Sacramentul reconcilierii</i>	148
13. Viață morală și liturghie/2	168
<i>Euharistia</i>	168
14. „Continuum”-ul catehezei	180
Concluzie	189
Desene și fotografii	191
Didascaliile desenelor	191
Fotografii	199

sunt atât de apropiate de pedagogia montessoriană încât convergența este de-a dreptul surprinzătoare. Botezul și Liturghia pot fi trăite, așadar, ca două momente ale experienței copilului.

Deja în anii de după primul război mondial o mare educatoare franceză – Hélène Lubienska de Lenval (1895-1972) – a apărut cu convingere utilitatea viziunii montessoriene a educației religioase pentru că în ea sunt respectate „perioadele senzitive” de dezvoltare și de maturizare ale copilului. Un prețios volum cu titlul *L'éducation du sens religieux* (1943) prezintă în scene foarte delicate din viața copiilor raportate la parabole și la liturghie problemele pe care le regăsim în experiența nu doar italiană, ci și internațională a Sofiei Cavalletti. Între 1953 și 1969 cinci volume scrise de Lubienska au fost traduse și în limba italiană. Dar este onest să apreciem valoarea Sofiei Cavalletti pentru felul în care a lărgit orizonturile și a plasat experiența italiană în avangardă. Contribuția Autoarei este relevantă și pe plan metodologic, plan în care iese în evidență propunerea ei privind „teologia evenimentelor”.

Mesajul Sofiei Cavalletti este, mai întâi de toate, biblic și kerigmatic: urcă, așadar, dincolo de interpretările docte și teologice pentru a găsi sursele biblice, Cuvântul vestirii ca fundament al credinței, al speranței și al iubirii. Copiii ne cer să renunțăm la mlaștini mentale și la complicații pentru a reveni la esențial.

Mauro Laeng
 Università degli Studi Roma Tre

Introducere

Volumul de față este continuarea volumului anterior dedicat potențialului religios al copilului cu vârste cuprinse între trei și șase ani¹. În capitolul 1 sunt reluate anumite teme deja tratate pentru că experiența neînteruptă cu copiii, extinsă între timp și la alte țări, ne-a permis să le aprofundăm și să descoperim, astfel, bogății tot mai mari.

Pe măsură ce din diferite țări ne ajungeau date noi, acestea erau studiate în baza a două criterii:

1. Vârsta
2. Mediul:

a. *geografic:*

America: Canada, Statele Unite ale Americii, Columbia, Paraguay, Uruguay, Argentina.

Europa: Italia, Germania, Austria, Croația, Polonia.

Africa: Ciad, Tanzania.

Asia: Japonia.

Australia.

b. *cultural:* urban, burghez înalt și mijlociu, salariați în mediu urban, agricol, muncitoresc, nomad.

¹ S. Cavalletti, *Il potenziale religioso del bambino*. Descrizione di un'esperienza con bambini da 3 a 6 anni, Città Nuova, 1979, 1993⁴. Pentru ediția în limba română cf. *Potențialul religios al copilului*. Descrierea unei experiențe cu copii cu vârste între 3 și 6 ani, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2025.

În experiența de cateheză cu copiii cu vârste cuprinse între trei și doisprezece ani (atât copii sănătoși, cât și cu deficiențe) s-a observat că există niște „constante” în răspunsurile lor la vestirea creștină, constante determinate de vârstă și care trec dincolo de diferențele geografice și culturale.

Acest lucru ne confirmă convingerea că anumite rezultate nu sunt sporadice sau întâmplătoare, ci indică existența unor exigențe vitale în copil. Este *copilul* – și nu acest copil sau acel copil – cel care răspunde la vestirea creștină.

În primul capitol am simțit nevoia de a relua pe scurt descrierea și reflecțiile privind experiența cu copii cu vârste cuprinse între trei și șase ani și din cauza dificultăților autoarei de a iniția o reflecție pornind „de la jumătatea drumului”. Este convingerea noastră – născută din observarea copiilor începând cu vârsta de doi/trei ani – că persoana umană trăiește în primii ani de viață propria „vârstă de aur” în relația cu Dumnezeu, o relație de o intensitate deosebită care îl absoarbe în mod global într-o experiență de bucurie.

Orice fel de educație religioasă care neglijează perioada copilăriei mici este – după părerea noastră – capabilă să denatureze chipul însuși al lui Dumnezeu tocmai pentru că este fundamentată pe un gol. În lipsa valorificării acestei perioade inițiale cu amprentă puternic relațională, la vârste ulterioare tendința este aceea de a aduce în prim-plan exigențele morale legate de dimensiunea acțiunilor și o abordare centrată pe noțiuni cu caracter abstract. Acestea pentru că interesele morale și orientarea spre gândirea abstractă sunt noile capacități ale copilului de la șase/opt ani încolo.

Ne întrebăm – fără a ști răspunsul – dacă se poate vorbi despre o „vârstă de aur” a originilor care în viziunea greacă se trăiește și apoi trece sau, în orizont biblic este deschisă la o „completare mesianică” la o vârstă mai înaintată.

În munca cu copiii cu vârste cuprinse între șase și doisprezece ani intrăm într-o lume diferită de cea a copiilor mici și care este, desigur, mai asemănătoare cu lumea adulților. Totuși, copilăria – la fel ca și copilăria timpurie – ni s-a prezentat ca o vârstă la care prezența lui Dumnezeu se poate atinge cu mâna, am putea spune, în răspunsul meditativ și plin de bucurie al copiilor la vestirea creștină. A-i observa uneori pe copiii care au ascultat vestirea cum lucrează mai apoi absorbiți, concentrați, independenți față de adult și orientați către un real dialog interior ni s-a părut (dacă mai era cumva necesar) o dovadă a existenței lui Dumnezeu. Fericirea lor este intensă și reculeasă și – la fel cum se întâmplă și cu cei mai mici – le aduce o pace care mai apoi se comunică celorlalți. „Vreau să îți dăruiesc un inel minunat.” îi spune Francesco (Roma, șapte ani) mamei după ce revine acasă de la o întâlnire de cateheză, întâlnire care îl lasă timp de câteva zile într-o stare de liniște și de disponibilitate față de ceilalți care îi uimește pe părinți.

Copiii cu vârste de la șase ani în sus au capacități și exigențe religioase nu mai puțin mari și esențiale decât cei mai mici. Există în ei un potențial religios nu mai puțin puternic și care se exprimă prin capacitățile noi ale vârstei. Documentarea ce se regăsește în acest volum constă în special în expresii verbale, în timp ce în primul volum documentarea este în mare parte grafică. Și copilul cu vârsta de la șase ani încolo are capacitatea de a capta Misterul în esențialitatea lui și de a se mișca în lumea acestuia cu spontaneitate și ușurință. Exigența de esențialitate a copilului nu este mai puțin puternică decât în anii copilăriei timpurii.

Răspunsul copilului mai mare de șase ani este diferit de cel al copilului mic la nivel de ritm: foarte lent la cel din urmă, devine

mai rapid pe măsură ce copilul crește. În timp ce copilul mai mic se întoarce neobosit la aceeași temă într-o mișcare a spiritului care pare să meargă tot mai în profunzime, copilul cu vârsta de la șase ani încolo încearcă să își lărgească orizontul. Totuși, și în ceea ce îl privește, temele abordate trebuie să fie puține, esențiale și unitare între ele. Și după vârsta de șase ani copilul ne cere să fie ajutat să se oprească asupra lor printr-o activitate care îl fixează într-o muncă concretă. Derivă de aici necesitatea ca adultul să nu multiplice subiectele pentru că acest lucru ar putea duce la o abordare fragmentară și lipsită de eficacitate. *Non multa sed multum*, spuneau latinii. Subiectele prea numeroase pot duce la noționism, iar acesta duce la pierderea sentimentului de uimire și de venerație în fața măreției vestirii. Noționismul este „știința care umflă” și care nu duce la „iubirea care edifică” (1 Cor 8,2).

Cele care se cer multiplicat sunt instrumentele care să ajute copiii să se oprească asupra marilor teme propuse abordându-le din diferite puncte de vedere, astfel încât aceștia să poată descoperi bogăția lor infinită și unitatea lor de fond. Trebuie să ajutăm copilul să lucreze pe temele care i-au fost prezentate. Cunoaștem doar cele cu care lucrăm.

Pivot al catehezei este alianța, temă biblică de bază. Aceasta este realitatea la care face referire fiecare dintre temele propuse copiilor mici și mari și care le constituie într-o unitate.

Această realitate – pe care copiii mai mici o trăiesc în special prin imaginea bunului Păstor – este integrată după vârsta de șase ani cu cea a lui Isus-Vița cea adevărată (cf. cap. 7). Aceași realitate se lărgește incluzând dimensiunea timpului, integrându-ne și pe noi într-o istorie care merge de la crearea lumii la parusie și care este și istoria fiecăruia dintre noi.

Prima parte a cărții (capitolele 2 – 6) se ocupă de anumite aspecte ale istoriei alianței în diferitele ei momente și de răspunsul copiilor la aceasta.

Copilăria (șase – doisprezece ani) este o vârstă care se deschide spre orizonturi noi și mai ample și care necesită – după cum spune Maria Montessori – „educația cosmică”, acel tip de educație pe care ea o numește „dilatantă”. Este vorba despre o educație care se deschide spre o rețea minunată de schimburi reciproce și care leagă laolaltă lumea care ne înconjoară la nivelul naturii și al istoriei.

Biblia trece dincolo de limitele universului creat pentru că vorbește despre o alianță care unește bărbatul și femeia cu întreaga creație și cu Dumnezeu însuși. De la dimensiunea cosmică se trece la dimensiunea metafizică, trecere făcută prin concretețea Dumnezeului făcut Om. Există multe posibilități pentru a potoli setea de imensitate a copilului la această vârstă.

Istoria se realizează în timp și, prin urmare, în cotidian și se concentrează în momentele de celebrare. Istorie și celebrare sunt momente de intensitate diferită ale aceleiași realități a alianței care culminează în „sacramentul noului și veșnicului Legământ”. Unității de nedespărțit dintre Biblie și liturghie îi sunt dedicate capitolele 8 – 10.

Momentele de celebrare trebuie să ritmeze timpul catehezei atât ca momente de intensificare, cât și ca instrumente de cunoaștere în care inteligența, prin limbajul semnelor, este implicată coexistând într-un echilibru sănătos al tuturor facultăților umane.

Istoria este locul eticii, iar interesul copilului pentru istorie devine în mod spontan implicare morală. Dumnezeu care cheamă la viață este și Domnul istoriei. Este Dumnezeul care a conceput un

plan care să fie realizat în timp, plan care așteaptă un răspuns inclusiv operativ care ajunge să integreze răspunsul prevalent de bucurie dat în anii copilăriei timpurii. Invitației de a „rămâne” în Vița cea adevărată se adaugă cea de a „aduce rod” spre lauda Tatălui.

A trece de la considerarea istoriei la problema morală a acțiunii (sau a non-acțiunii) nu înseamnă a trece la un alt subiect, ci a fixa lupa asupra reflectării naturale a primei în a doua. Motiv pentru care a vorbi despre istorie este în același timp kerigma și pareneză: este vestirea lui Dumnezeu ca Domn al istoriei și îndemn la conlucrarea cu El. Este ceea ce încercăm să expunem în capitolele 11 – 13.

Am considerat potrivit să ne ocupăm de tema ecumenismului și a dialogului la finalul cărții pentru a pune în evidență faptul că aceasta nu constituie o temă separată, ci trebuie să fie prezentă în fiecare moment al catehezei ca o limfă vitală care îi curge constant prin vine.

Această carte prezintă și un program de cateheză care s-a configurat în timpul unei experiențe de mai bine de patruzeci de ani cu copii mici și mari și care, după cum am scris deja, a fost experimentat în culturi și medii diferite. Totuși, scopul principal al cărții nu este acela de a propune un program, ci mai ales acela de a împărtăși ceea ce ni s-a părut că întrezărim în legătura dintre Dumnezeu și creatura sa în timpul uman al copilăriei (șase – doisprezece ani).

Toate programele ar fi inutile dacă ființa umană nu ar fi fost făcută capabilă de relație cu Dumnezeu. Cele pe care le-am constatat în relația dintre Dumnezeu și copil (mic și mare) ne îndeamnă – sau, mai bine zis, ne atrage – să continuăm să scrutăm Misterul împreună cu copiii.

În urma parcurgerii unor lucrări importante privind religiozitatea copiilor am avut impresia că pentru a afirma sau pentru a nega capacitatea de viață religioasă a copiilor se pornește de la principiul că adulții sunt „măsura tuturor lucrurilor”. În copil ar exista, așadar, o viață religioasă în măsura în care se configurează ca și cea a adultului, caracterizată, prin urmare, de prevalența factorului intelectual și volitiv, iar dacă se constată vreo diferență față de acestea atunci nu mai există. Pare că în relația cu Dumnezeu numai adultul este cineva, iar copilul ca atare nu există.

Afirmații de acest gen sunt, mai întâi de toate, în contrast evident cu învățătura Evangheliei care ni-l arată pe copil ca aparținând de drept mai mult ca oricine împărăției lui Dumnezeu și ni-l prezintă ca pe un model de imitat pentru a aparține acestei împărății. În studiile mai sus amintite afirmația Evangheliei este răsturnată, iar modelul la care trebuie să privim este adultul, nu copilul.

Ne dăm seama, însă, că specificitatea relației copilului cu Dumnezeu poate constitui o problemă pentru adult. Noi trăim, totuși, vremuri în care cel care este diferit este nu doar acceptat, ci suntem convingși că, întocmai pentru că este diferit, ne poate învăța ceva. Deschiderea și interesul față de cel diferit nu par, totuși, să fie valabile în ceea ce îl privește pe copil. Ni se pare că o astfel de abordare este lipsită de atitudinea de atenție respectuoasă față de fiecare fenomen, de acea *curiositas* de sorginte ciceroniană necesară pentru orice muncă ce se dorește a fi științifică și că blochează posibilitatea de a cunoaște lumea religioasă a ființei umane la începuturile ei.

Ne întrebăm dacă Dumnezeu poate fi atât de sărac încât, pentru a avea o relație cu El, să existe o singură cale – cea a adultului – și dacă cea a copilului nu ar putea să ne deschidă perspective